

Ausamba avajad rikkusid kalmistu

90 AASTA EEST VIRUMAAL

Kui teisipäevases lehes oli juttu Haljala vabadussõja mälestussamba aastapäeva tähistamisest, siis täna heidaks pilgu samba avamisele 7. septembril 1930. aastal.

ANDRES PULVER

andres.pulver@virumaateataja.ee

Vabadussõjas langenud kangelaste auks püstitatud ausamba avamisest Haljala Kakumäe kalmistul võttis osa umbes 2000 inimest, vahendas 1930. aasta 9. septembri Virumaa Teataja.

Praegu elab Haljalas veidi üle tuhande inimese, 90 aastat tagasi oli Haljala elanike arv pigem väiksem, kuid see-eest elas ümberkaudsetes küldes praegusest kordades rohkem rahvast. Ja ausammas ei olnud pühendatud mitte Haljala, vaid kogu Haljala kihelkonna kangelastele, kes olid andnud oma elu Eesti iseseisvuse eest.

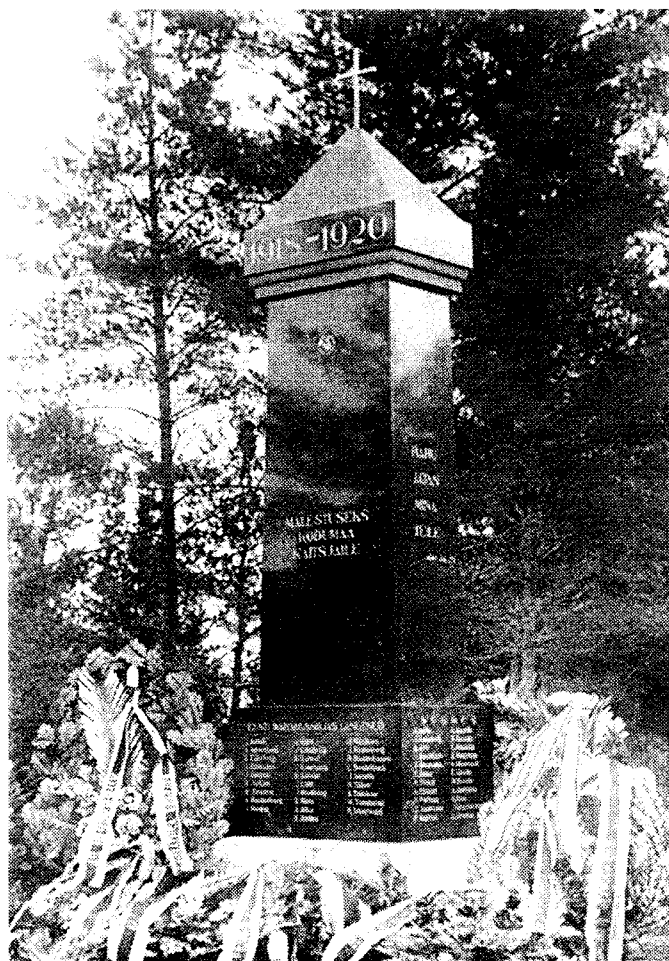
Ja kui tänavu räägiti auvõlast, siis auvõla tasumiseks nimetati mälestussamba püstitamist ka 90 aastat tagasi. "Juba aegsasti hommikul algas rahva rändamine Haljala poole," kirjutas ajaleht. Rahvast oli nii palju, et vaid pooled mahtusid kirikusse pidulikule jumalateenistusele, mida pidas piiskop Jakob Kukk kohaliku õpetaja Martin Nurme toel.

Kirikust siirduti rongkäigus kalmistule. Rakverest oli kohale tulnud kompanii sõdureid 5. üksiku jalaväepataljoni lipuga, Narvast 1. diviisi orkester. Kuigi Kaitseliidu Viru malev tähistas samal ajal Rakveres oma sünnipäeva suure paraadiga, lubati Haljala kaitseliitlastel ja naiskodukaitsjatel osaleda kohalikul suurpäeval. Leheloo ei jäetud tähelepanuta, et kaitseliitlased ja naiskodukaitsjad olid kenades ühtlastes vormides, mis polnud tollal veel sugugi tavapärane.

Rongkäigus marssis lisaks sõjaväeorkestrile neli pasunakoori Haljala kihelkonnast ja kogu protsessioon oli umbes poole kilomeetri pikkune. "Rongikäik jättis võimsa, kuid ühtlasi ka pühalik-tõsise leina mulje. Leinarongi haaravust suurendas veel roheliste lippude hulk, mille järgi sammusid põllumehed omi langenud vendi-poegi mälestama ja austama," kirjutas Virumaa Teataja.

Ausammas oli valge linaga kinni kaetud, iga sambanurga juures seisis paljastatud mõõgaga kaitseliitlane. Samba vabastas kattest kaitsevälaste aupaukude saatel ja Haljala koguduse nimel, kes oli oma kangelaste austamiseks selle püstitanud, õpetaja Nurm. Mälestussamba õnnistas sisse piiskop Kukk, kes lausus, et "need langenud kangelased tahtsid, et Eesti oleks vaba, millise soovivad ka kirjutasid üles oma verega, pärides selle eest aukrooni".

Martin Nurm rääkis samba saamisloost, märkides, et mo-

Vabadussõja mälestussammas Haljalas.

numendi püstitamise idee tärkas kirikunõukogu koosolekul 13. novembril 1921. aastal. Kohe alustati ka korjandusega ja saadi kokku 35 851 senti. "Aasta-aastalt lisandus kapitalile veeringuid juurde, kuni käesolevaks aastaks kogunes kapitali ühes protsentidega 218 799 senti," vahendas ajaleht.

Sammas, mille kavandi autor oli Kuusalu mälestussammast aluseks võttes Martin Nurm ise, telliti Eduard Jürgensi töökojast Tallinnast. Mälestussamba valmistamine läks maksma 230 000 senti, lisaks kulus 13 000 senti aluse püstitamiseks ja platsi korrastamiseks. Laululehtede müügist samba avamisel teeniti aga pea 50 000 senti, nii et kulud saadi tasa ja raha jäi ülegi.

Valitsuse ja kaitseministri nimel pidas kõne kolonel Lõhmus. Pärja asetades soovis ta, et tumm kivi pajataks tulevaste põlvedele nende kangelaste tegudest, kelle auks see sammas on püstitatud. "Kindral Tõnisson märkis oma kõnes ära kahte rasket katsumisaega

Vabadussõda oli ajalooline eksam tulevaste põlvede ees, kus meie näitama pidime oma kõlbavust iseseisvaks riiklikuks eluks.

KINDRAL ALEKSANDER TÕNISSON

meie rahva elus ilma- ja vabadussõja näol, mis nõudsid hulga meie paremate poegade elu ohvriks. "Vabadussõda oli ajalooline eksam tulevaste põlvede ees, kus meie näitama pidime oma kõlbavust iseseisvaks riiklikuks eluks," lausus hra kindral," kirjutas Virumaa Teataja.

Seejärel asetasi ausamba jalamile oma pärjad mitme organisatsiooni esindajad, Haljala tuletõrje nimel pani oma võitluskaaslaste mälestuseks pärja Vabadusristi kavaler Villem Stein. Kui ausamba jalam oli pärgadega kaetud ja õpetaja Nurm kõigile tänusõnad öelnud, lõpetati avamisteremoonia hümni ühislaulmisega.

Virumaa Teataja järgmises numbris, mis ilmus 11. septembril, anti aga teada, et mälestussamba avamine ei sujunud tegelikult sugugi roosiliselt.

"Möödunud pühapäeval Haljala koguduse langenute mälestussamba õnnistamise ajal kogus umbes 2–3000-pealine inimmass mälestussamba ümber asuvasse surnuaeda. Väike platsikene ja teed ei mahutanud kuigi palju inimesi, vaid neid oli kõikjal, vaatamata selle peale, kas jalge all oli haud või rist.

Nii tuligi, et peale rahvakoogu laialivalgumist pakkus samba ümbrus metsikut pilti – puuristid puruks murtud, värsked äsja ülestehtud hauad maatas tallatud, isegi vähemad põõsad puruks rebitud, nagu oleks sõda üle käinud. Muu hulgas on ka väärtuslikke riste ja muid hauailustusi puruks tehtud," kirjutas ajaleht.